

Tri dijaloga

Empatička interakcija roditelja i djeteta

III. Usmjeravajući dijalog

III. Usmjeravajući dijalog prisutan je kada se roditelj u djetetove aktivnosti uključuje planiranjem i davanjem uputa za ono što dijete želi postići; kad usmjerava (regulira) ponašanje djeteta postavljajući norme ili granice.

Podrška koju roditelj pruža djetetu u spoznajnom dijalogu, opisanom u šestoj radionici, mijenja se kad situacija traži jasnije usmjeravanje djetetove pozornosti i ponašanja. Proširivanje dječjeg iskustva prestaje biti najvažnije u interakciji roditelja s djetetom ako djetetu u onome što radi treba pomoć, podrška, vođenje, **usmjeravanje** radi toga što dijete nešto ne zna i nema iskustva ili ne razumije situaciju, u opasnosti je, prekoračuje našu granicu. Naravno, i u ovom, usmjeravajućem dijalogu važno je prepoznati i slijediti djetetovu inicijativu i namjere, njegove ciljeve, usmjeriti ga na odgovarajući način (sugestijama, podrškom...) i povući se kada vidimo da je dijete ovladalo potrebnim vještinama i ponašanjima. Treba uočiti opasnost od preuzimanja previše inicijative odrasloga, koja sprječava dijete da bude kompetentno i autonomno.

Važna usmjeravajuća uloga roditelja jest i pomoći djetetu da se kontrolira kada želi učiniti nešto što nije dopušteno, postavljajući mu **pozitivne granice**, vodeći ga ukazivanjem na prihvatljiva ponašanja i planirajući zajedno s njim. Djeca trebaju pomoć u stjecanju samokontrole i sposobnosti planiranja. Treba postaviti okvir, uvjete (očekivanja i granice), planirati korak po korak. Starijem djetetu treba objasniti zašto nešto nije dopušteno. Umjesto stalnih zabrana važno je ukazati na poželjna ponašanja (očekivanja).

Djeca trebaju pomoć u vježbanju samokontrole i sposobnosti planiranja.

Nekoliko važnih pojmova:

Samoregulacija je upravljanje vlastitim ponašanjem, a njezin najsavršeniji oblik jest **uspostavljanje samokontrole – vladanja sobom**. Uspostavljanjem samokontrole dijete postaje sposobno prilagođavati se nužnostima i zahtjevima vanjskog svijeta. Dok je dijete maleno roditelji mu govore, pokazuju i zahtijevaju od njega određeno prilagođavanje (roditelj = vanjski "regulator" ponašanja). Sazrijevanjem dijete postupno postaje sposobno razumjeti vanjske zahtjeve za određena ponašanja, stječe znanje kako tim zahtjevima udovoljiti i uvježbava najučinkovitija ponašanja. Ponašanje temeljeno na tim spoznajama i vještinama zovemo samoreguliranim ponašanjem, a njegova je najvažnija oznaka razvoj samokontrole (vladanja sobom).

Razvoju samokontrole bitno pridonosi **razvoj unutarnjega govora**. Verbalna uputa odraslog znatno pomaže djetetu u stjecanju samokontrole jer dijete najprije glasnim govorom oponaša vanjsku kontrolu roditelja i slijedi je, zatim rabi tihi govor i šaptanje te na kraju razvoja samokontrole govor potpuno nestaje, tj. dijete više ne mora glasno ponavljati roditeljske riječi (upute ili zabrane) – one postaju njegove vlastite misli. Tada započinje pravi proces razvoja samokontrole, a to se događa **nakon trećeg rođendana**. Samokontrola/samousmjeravanje omogućuje djetetu da se strpi, nauči naizmjeničnost (sad ja – sad ti), prepusti prednost drugima, svlada strah te nastavi raditi i onda kada je ono što radi teško i dosadno.

Regulacija je vanjska kontrola ponašanja a podrazumijeva naše **postupke** (podrška, pomaganje, vođenje, usmjeravanje, očekivanja, granice, pravila). Regulacija prethodi djetetovoj samoregulaciji i uvjet je za njezin razvoj.

Samoregulacija je djetetovo vladanje sobom, tj. **cilj našeg usmjeravanja, regulacije** (da može bez nas).

Suprotnosti regulaciji i usmjeravanju jesu:

- ✘ ignoriranje djeteta ili puštanje da dijete radi što god hoće bez podrške i granica (zanemarivanje djeteta, izostanak strukture koju čine očekivanja i pravila o prihvatljivome i neprihvatljivom ponašanju),
- ✘ zapovijedanje djetetu na grub način, ne mareći za njegove želje i potrebe te isticanje samo onoga što ne može. Riječ je o pretjeranom kontroliranju djetetova ponašanja, uz prisilu i neuvažavanje djeteta.

TIPIČNE SITUACIJE u kojima djetetu pomažemo da uči vladati sâmo sobom jesu:

- ✘ situacije koje traže usmjerenost cilju i suradnju – kada dijete treba podršku i/ili vođenje kako se nešto radi, kad se treba usredotočiti, fokusirati na “izvršavanje zadatka” (npr. sagraditi toranj od kocaka, složiti puzzle, izraditi papirnati avion, oprati ruke, postaviti stol)
- ✘ situacije koje traže reguliranje ponašanja jer nešto nije dopušteno ili poželjno – poštivanje kućnih pravila, upoznavanje vrijednosti, situacije dijeljenja s drugima, situacije koje traže pravila za društveno prihvatljivo ponašanje, situacije koje traže altruističko ponašanje i empatiju za druge, uključujući životinje, biljke... (npr. dira štednjak, hoda po kući u prljavim cipelama, ne želi dati ruku na ulici, treba podijeliti čokoladu, treba nekog utješiti, otima tuđu igračku, trga cvijeće, udara mačku).

Kako roditelj uspostavlja usmjeravajući dijalog?

a. Podržavanjem djetetovih aktivnosti i inicijative; vođenjem djeteta korak po korak prema cilju

U komunikaciji s djetetom već je rano prisutna podrška u zajedničkom usmjeravanju pažnje. U aktivnostima koje su usmjerene cilju prirodno je da komunikacija postaje više regulativna i prilagođena, kako djetetovim sposobnostima tako i težini zadatka.

Primjerice, dijete želi sagraditi toranj od mnogo kocaka, koji se neće srušiti (= cilj). No ne znači da odrasli to treba raditi umjesto djeteta. U spontanoj igri kockama dijete usmjeravamo davanjem ideja, postavljanjem pitanja, predlaganjem da pokuša ponovno, da uzme možda drugu kocku i sl.. Pomažemo mu da **planira korak po korak**: Što ćeš sada, koju ćeš kocku sada staviti. Nema potrebe da dijete požurujemo ili direktno vodimo da obavi zadatak, ima vremena... Važno je da je dijete autonomno (njegov cilj, njegov trud, njegov uspjeh)

i da povećava svoje sposobnosti i kompetenciju (toranj je sve viši). Ili pak sa strane pratimo kako uči od druge djece i pritom se ne uplićemo.

Kad roditelj procijeni da dijete nešto može, ali je nesigurno, potaknut će ga da se potruđi, da uloži dodatni napor ne bi li obavilo zadatak. Za takve aktivnosti kažemo kako “vuku” razvoj naprijed. Važno je prepoznati fokus dječje pažnje, motiviranost i sposobnosti. Ako tražimo i očekujemo malo više nego što dijete zaista može, ono će taj put možda i odustati, ali će ipak nešto od naših uputa i zahtijeva zapamtiti, generalizirati i primijeniti u nekoj sljedećoj sličnoj situaciji.

U svim aktivnostima u kojima je dijete usmjereno cilju, uloga odrasle osobe jest podržati nastojanje, ulaganje napora, planiranje korak-po-korak, ne odustajanje te dati povratnu informaciju kada je dijete zadovoljno svojim uspjehom (Uspio si složiti visok toranj.). Kako dijete napreduje, tako se udio naše potpore smanjuje. Važno je realistično **uskладiti svoja očekivanja s djetetovim mogućnostima** i postavljati mu dobre izazove i podršku (Mislim da ti to možeš, pokušaj još jednom...). Ako dijete taj put ne uspije, treba mu dati do znanja da ima vremena i za nove pokušaje, kako se ne bi osjećalo krivim i obeshrabrenim (U redu, sad znamo da treba pričekati da još malo narasteš pa onda pokušati ponovno.).

Kad ne uspije izvesti svoj naum (naći pravu rupu, toranj se sruši i sl.), dijete bude ljuto i frustrirano. Tada ga ne treba “spašavati” od frustracije i ljutnje niti sagraditi toranj umjesto njega, već treba imenovati što se dogodilo, suosjećati i ostaviti djetetu da odluči što će napraviti. Treba poticati strpljenje jer tako se vježba tolerancija na frustraciju (O, tvoj toranj se srušio, a bio je već tako visok. Što ćeš sada?)

b. Izricanjem očekivanja na pozitivan način, s jasnim granicama za ono što je djetetu dopušteno, a što nije

Riječ je o granicama koje su postavljene u ozračju uzajamnog poštovanja. Umjesto vikanja i zabrana, dajemo objašnjenja i razloge zašto neke stvari nisu dopuštene, a neka su pravila i zabrane neophodni. Uz izricanje djetetu razumljivih očekivanja, postavljamo pravila i posljedice koje slijede za njihovo nepoštivanje. Zabrane izričemo jasno i čvrsto uz objašnjenja, a djetetovu pažnju i ponašanje preusmjeravamo na ono što je dopušteno. Tako dijete postaje sve sposobnije da sâmo sebe vodi i predviđa posljedice svojeg ponašanja, što vodi unutrašnjoj kontroli općenito.

Kad granice izričemo unaprijed, kao očekivanja, naše je djelovanje **proaktivno**. Ukoliko se dijete u najavljenj situaciji ponašalo dobro, u skladu s našim izrečenim očekivanjima, važno je dati i dobru povratnu informaciju u kojoj točno kažemo što je bilo dobro i zbog čega, kako bi se ponašanje učvrstilo. Ako je dijete prekršilo granicu i pravilo, povratna mu informacija treba reći što točno nije bilo dobro i zbog čega, kako bi dijete doznalo što učiniti sljedeći put. Može uslijediti prirodna i/ili logična posljedica (npr. ako si prolio – obriši). Sada je naše djelovanje **reaktivno** (reakcija na djetetovo ponašanje). Prilikom postavljanja granica i reagiranja na djetetovo ponašanje, trebamo pripaziti da ne pretjerujemo u **emocionalnom** iskazivanju svojeg odobravanja ili neodobravanja.

Ovakav, pošten odnos prema djetetu u kojemu mu točno kažemo što ga očekuje i ne lažemo mu (npr. da u dućanu više nema bombona, da u liječnika ništa neće boljeti i sl.) razvija u djeteta, između ostaloga, pravo povjerenje. Često se spominje djetetovo "testiranje granica", tj. ponašanje djeteta koje neki roditelji vide kao borbu moći i dovođenje u pitanje roditeljskog autoriteta, a zapravo je u malog djeteta jednostavno riječ o njegovu nastojanju da dobije ono što želi pa se teško suočava s roditeljskom zabranom i granicom. Možemo to usporediti s vožnjom na autoputu brže od 130 km/h jer se vozaču tako sviđa, a ne zato jer testira nečije granice.

Stoga, kad god krećemo s djetetom u neku situaciju za koju nismo sigurni zna li dijete kako se treba ponašati ili kada znamo da bi se moglo neprihvatljivo ponašati (npr. dućan, gosti u kući, odlazak liječniku), djetetu trebamo najaviti kamo i zašto idemo, tko će tamo biti, što će se događati, što ćemo mi raditi i **što očekujemo od njega**. Po završetku mu dajemo povratnu informaciju što je bilo dobro i što bi se trebalo promijeniti u njegovu ponašanju.

NIŠTA SE NE PODRAZUMIJEVA, POTREBNO JE REĆI!

Primjer: Idemo u dućan po namirnice za ručak, pozdravit ćemo tetu prodavačicu, ja ću ići po meso, a ti ćeš potražiti gdje je mlijeko. Sebi ću kupiti kavu, a ti možeš potražiti Životinjsko carstvo za sebe.

DJECA ŽELE RAZUMJETI ŠTO SE OD NJIH OČEKUJE.

Primjer: Kad je majka četverogodišnjem Saši rekla da bi već mogao prestati piškiti po noći u krevet, pristojno je odgovorio: Reci mi kako da to učinim i ja ću to učiniti. Majka je bila zatečena njegovim pitanjem i nije mu znala odgovoriti. Kako ću ja to naučiti kad mi ne znaš objasniti, odgovorio je Saša.

(Karsten Hundeide, International Child Development Programmes, www.icdp.info)

